

Araştırma

*Makale Geliş Tarihi: 24.04.2017
Makale Kabul Tarihi: 02.11.2017*

ÇOCUK EVİNDE KALAN ÇOCUKLARIN SOSYALLEŞME SÜRECİNDEKİ İLİŞKİLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Evaluations of Relationships in Socialization Process of Children Staying in Child Home

Şeyda YILDIRIM*

Vedat IŞIKHAN**

*Yrd. Doç. Dr., Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü

** Prof. Dr., Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü

ÖZET

Korunma gereksinimi bulunan çocuklara yönelik bugüne kadar farklı modeller geliştirilmiştir. Ülkemiz için yeni bir hizmet modeli de çocuk evleri modelidir. Bu araştırmanın amacı; çocuk evinde kalan çocukların çevreleriyle kurdukları ilişkilerin dinamiklerini ortaya koymaktır. Bu amaçla çocuk evinde kalan çocukların sosyo-demografik özellikleri ve korunma süreçlerine ilişkin veriler toplanmış ve çocukların aileleri, çocuk evi sistemi içindeki ve ev dışındaki sistemlerle ilişkileri ve katıldıkları sosyal faaliyetler ele alınmıştır.

Araştırma nicel bir araştırma olarak tasarlanmıştır. Araştırmada İzmir'de çocuk evinde kalan 12-18 yaş arası 101 çocuğa araştırmacının geliştirdiği görüşme formu uygulanmıştır. Çocuk evinde kalan çocukların % 77,2'sinin ebeveyninin her ikisinin de hayatta olmasına rağmen korunma altına alındığı görülmüştür. Buna rağmen çocukların % 51,1'i annesi ile ve % 45,1'i ise babası ile görüşmediğini belirtmişlerdir. Bunun yanında çocukların akrabaları ile görüşme oranları % 50'ye yakınken akraba ile görüşme sıklığı ve korunma altında geçen süre arasında yapılan ki kare analizine göre anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($p < 0.05$)

Sonuç olarak, çocukların ilişki içerisinde olduğu sistemleri arttırmak ve bu ilişkileri olumlu anlamda geliştirebilmek için multidisipliner bir anlayışla çocuk, aile, çocuk evi ve çevre sistemlerini içine alan mesleki çalışmalar gerçekleştirilmelidir.

Anahtar Sözcükler: *Korunma gereksinimi olan çocuk, çocuk koruma sistemi, çocuk evleri, sosyal hizmet, sosyal hizmet uzmanı, çocuk refahı.*

ABSTRACT

Different models have been developed for children in need of protection. A new service model for our country is the model of children's houses. The purpose of this research is to set the dynamics of the relations established by the children who stay at child home with their environment. Therefore, data relating to the social-demographic features and protection processes of the children who stay at child home have been collected and issues including children's relations with

their families, their relations within the child home system, their relations with the systems out of the house, social activities they attend are discussed.

The research is designed as a quantitative research. Interview form, developed by the researcher, was applied in quantitative section of the research to 101 children of ages ranging between 12 - 18, who stay at child home in İzmir. It was seen that %77,2 of the children who stay at child home was taken under protection although both of their parents were alive.

Also, %51,1 of these children stated that they are not in contact with their mothers while %45,1 of them stated that they are not in contact with their fathers. In addition, the percentage of children, not being in contact with their relatives, is close to 50% . There is a significant relationship between the frequency of being in contact with relative and the time they spend under protection.

As a result, a multidisciplinary approach is needed to carry out vocational studies involving children, families, children's homes and environmental systems in order to increase the systems in which children are involved and to improve these relationships in a positive sense.

Key Words: *children in need of protection, child protection system, child home, social work, social worker, child welfare.*

GİRİŞ

Bir çocuğun sağlıklı şekilde büyümesini sağlayacak en ideal ortam aile ortamıdır. Ancak ebeveynlerden birinin ya da her ikisinin ölümü, kronik hastalıkları, psikiyatrik bozuklukları, cezaevine girmeleri, boşanma sonucu ailenin parçalanması ya da sosyo-ekonomik yoksunluk gibi nedenlerle aile bütünlüğünün bozulduğu durumlarda çocukların ebeveynleri ile yaşaması mümkün olmayabilir. Bu durumda da öncelikle çocuğun yine aile ve akraba çevresi içerisinde yaşaması, bunun mümkün olmadığı durumlarda da çeşitli hizmet modelleri ile çocuğunun bakımının sağlanması söz konusu olmaktadır. Bu bakım modellerinin çocuğun sağlıklı büyüme ve gelişmesini sağlamaya yönelik geliştirilmesi yönünde düzenlemeler yapılmaktadır. Bu hizmet modelleri içinde en yaygın hizmet modellerinin ise kurum bakımı, koruyucu aile ve evlat edinme hizmetleri olduğu görülmektedir.

Özellikle gelişmiş ülkelerde çocuğun bir aile ortamında yetişmesinin en uygun hizmet modeli olduğu düşünüldüğünden koruyucu aile hizmetinin daha yaygın olduğu görülmektedir. Bunun dışında evlat edinme ve kurum bakım hizmetleri şeklinde düzenlenen hizmetlerle çocukların bakım ihtiyaçları karşılanmaya çalışılmaktadır. Ancak kurum ortamlarının fiziksel eksikliklerinin yanı sıra çocukların sosyal ilişki ihtiyaçlarını yeterince karşılamadığı düşünüldüğünden bu hizmetin de çeşitli modelleri oluşturulmuş ve çocukların mümkün olduğunca küçük gruplar halinde yaşamalarına olanak sağlayacak düzenlemeler yapılmıştır.

Çocuğun yüksek yararını sağlayabilecek bir örgütlenme oluşturmak çocuk hakları sözleşmesinin zorunlu koşullarındandır. Çocuğun yüksek yararını sağlamak ancak onu bir bütün halinde değerlendirmekle mümkündür. Çocuğun ihtiyaçlarını değerlendirirken fiziksel, duygusal, sosyal, eğitim ve sağlık ihtiyaçları bir bütün olarak değerlendirilmelidir. Bu bütüncül bakışı da ancak bu anlayışa sahip bir ekip çalışması ile oluşturmak mümkündür. Sosyal hizmet, psikoloji, eğitim ve sağlık alanında eğitim almış bu personel faaliyetlerini eğitimleri süresince aldıkları bilimsel bilgi çerçevesinde yürütmek durumundadır.

Ülkemizde korunma gereksinimi olan çocuklara yönelik koruyucu aile ve evlat edinme hizmetleri, kurum bakımı hizmetleri ve aile yanında sosyal-ekonomik destek hizmetlerini içeren hizmetler mevcuttur. Bu hizmetlerden ilk ikisinde devlet çocuğun bakımını yine bir aileye devretmişken kurum bakımında hizmetler çocuğun durumuna göre değişik kuruluşlarda bakılmasını sağlayarak yürütülür. Bu kuruluşlar: Çocuk destek merkezleri, yetiştirme yurtları, çocuk yuvaları, sevgi evleri ve çocuk evleridir. Bu çalışmanın konusunu kurum bakım hizmetleri içerisinde gelişen en yeni modellerden biri olan çocuk evleri modelinde kalan çocukların sosyalleşme süreçleri oluşturmaktadır.

Çocuk Evleri, her ilin sosyal-kültürel ve fiziksel yapısı, çocuk yetiştirmeye uygun bölgelerinde, tercihen il merkezinde, okullara ve hastanelere yakın bağış olarak alınan ve özellikle lojman olarak kullanılan apartman dairesi veya müstakil dairelerde 0-18 yaş grubu 6 - 8 çocuğun bir ev ortamı yaratılarak, korunma ve bakım altına alınan çocukların bedensel ve psiko-sosyal gelişimlerinin, eğitimlerinin ve bir meslek sahibi olarak topluma yararlı kişiler olarak yetiştirilmelerinin sağlanması hedeflenen bakım kurumlarıdır. İlk çocuk evi Ankara İl Sosyal Hizmetler Müdürlüğüne bağlı olarak Çevre Eğitim Sağlık Sosyal Yardımlaşma Vakfı ile işbirliği protokolü ile 2000 yılında açılmış ve bu hizmet 2005 yılı içerisinde yaygınlaştırılmaya başlamıştır (<http://www.cocukhizmetleri.gov.tr/tr/10524/Bakim-Hizmetleri-Daire-Bsk>. Erişim: 12.03.2017) Bu süreçten sonra yetiştirme yurtları ve çocuk yuvalarında kalan çocukların çok büyük oranı çocuk evlerinde bakım hizmeti almaya başlamıştır. Bu çerçevede korunma altında olan çocukların büyük çoğunluğu sosyalleşme süreçlerini bu evde yaşarken geçirmektedirler.

Türkiye'de çocuk evi hizmeti henüz çok yeni bir hizmet modeli olmakla birlikte çok hızlı bir şekilde yaygınlaşmıştır. Ancak hizmetin yaygınlaşması için yapılan düzenleme daha çok evlerin kiralanması ya da çeşitli STK'larla işbirliği içinde finansman sağlanması

şeklinde olmaktadır. Bu hizmetin yürütülmesi aşamasında Çocuk Evleri Koordinatörlüğü oluşturulmakla birlikte Koordinatörlüklerde çocuklara yönelik mesleki çalışma yapılmasını sağlayacak yeterli sayıda meslek elemanı istihdam edilmemiştir. Ayrıca özellikle büyükşehirlerde birbirlerinde bağımsız şekilde şehrin pek çok ilçesinde yayılmış şekilde hizmet veren çocuk evlerinin koordinatörlükle fiziksel olarak da ilişkisinin kurulması oldukça güçtür.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı(ASPB)'nin çocuk evi hizmeti ile ilgili olarak kendi yaptığı değerlendirmelerine göre, bu hizmet modelinde çocukların kurum bakımı hizmetinin olumsuz koşullarından etkilenmesinin önlenmesi için iyi bir alternatif hizmet olduğu düşünülmekte ve uygulamada olumlu geribildirimler alındığı ifade edilmektedir. Çocuk evleri alanında çalışan meslek elemanları ve bakım elemanlarının gözlemlerine göre kurum bakımından çocuk evine nakli gerçekleştirilen çocukların; ders başarılarının arttığı, özgüvenlerinin yükseldiği, paylaşma becerilerinin geliştiği, daha uyumlu arkadaşlık ilişkileri kurdukları ve topluma uyum sağlama kapasitelerinin geliştiği, bağımsız iş yapabilme ve sorumluluk alma duygularının geliştiği, çocukların birbirlerine daha fazla olumlu rol- model oldukları, evden izinsiz ayrılma davranışlarında azalma olduğu ve çocuklara daha fazla birebir ilgi sağlanabildiği gözlenmiştir (<http://www.izmirshcek.gov.tr/?m=Sayfalar&id=269.10.10.2012> tarihinde alınmıştır.).

Kurumun kendi bünyesinde yaptığı değerlendirmeye rağmen literatürde bu konuda yapılmış bir çalışmaya rastlanmamaktadır. Bu çocukların toplumda kimlerle, nasıl, ne kadar sıklıkla ilişkiye geçtikleri çocukların sosyalleşmelerindeki en önemli belirleyicilerden biridir. Çocukların kurdukları bu ilişkiler onların sosyal yaşama katılımını sağlamaktadır. Ancak yeterli rehberlik ve izleme mekanizması çalıştırılmaz ise bu ilişkiler çocuklara zarar verici ilişkiler haline de gelebilir. Bu ilişkiler akran grubu içinde çeteleşme, madde kullanımı, şiddet içeren eylemlerde bulunma gibi sorunlara yol açabileceği gibi, çocukların ideolojik bir düşünceye, dinsel bir inanca yönlendirilmesini amaçlayan arkadaş, komşu, gönüllü çalışan gibi kişilere karşı savunmasız kalmalarına neden olabilir. Ayrıca çocukların sosyal hayata katılımını en üst düzeyde sağlamayı hedefleyen bu hizmette bu katılımı sağlayacak olan ilişkileri etkileyen faktörler ortaya konulamadığında bu çocukların sağlıklı ilişkiler kurup kurmadıklarını değerlendirmek de mümkün olamamaktadır. Bu nedenle çocuk evlerinde kalan çocukların ilişki dinamiklerinin ayrıntılı olarak ele alınması gerekmektedir. Bu ayrıntılı bilgiyi elde edebilmek için mevcut durumun değerlendirilmesi uygun görülmüştür. Literatür incelendiğinde çocuk evlerinde kalan çocukların sosyal yaşantılarıyla ilgili herhangi bir

araştırmaya rastlanmadığı gibi kurumun çocuklarda meydana geldiğini öne sürdüğü olumlu gelişmeleri ortaya koyacak bilimsel bir çalışmaya da rastlanmamaktadır. Bu nedenle kurum bakımında ve çocuk evinde kalmayla ilgili olarak çocukların bu hizmetleri değerlendirmelerini içeren araştırmaların bulunmaması hizmetin geliştirilmesinin önünde de bir engel teşkil etmektedir. Konunun literatürde taşıdığı önemin güncel durumu aşağıda yer alan başlıklar halinde incelenmiştir.

Sosyalleşme Sürecinde Kişilerarası İlişkiler

Çocuğun ve gencin sosyalleşmesi istemli veya istemsiz benimseyip özümsemişi düşünce, davranış ve tutumlardan oluşan bir süreçtir. Bu süreç aileden başlayarak giderek genişleyen bir çevrenin etkisi altındadır (Karataş, 2001: 157).

Sosyal bir gruba giren bireyler ve gruplar ve içindeki diğer alt gruplar, birbirleriyle sürekli bir biçimde ilişki halindedir. Bu bakımdan insan grubu, sosyal ilişkilerin bir tür şebekesi, yumağı olarak kabul edilebilir. Kişi ve gruplar arasındaki ilişkiler ise bütünü ile bir sisteme göre işlemekte ve bir sistemi oluşturmaktadır. Sistem, yapı bakımından unsur ve ilişkileri birbirine sıkıca bağlı ve unsurlarından, parçalarından birisi üzerinde meydana gelen değişikliğin diğer unsurlara, parçalara da etki yaptığı bir bütündür (Dönmezer, 1994: 4-5).

Çocukta sosyal gelişimin sağlanması ancak çevresi ile girdiği ilişki ölçüsünde olur. Çocuğun ilk sosyal ilişki kurduğu kişiler aile üyeleridir. Çocukların anne-baba, kardeş ve arkadaşlarıyla olan ilişkileri psikolojinin eskiden beri ilgi alanında olmakta idiyse de somut araştırmaların 1940'lı yıllardan beri yapıldığı görülmektedir (Hortaçsu, 2003: 11).

İnsan ilişkileri kişilerin ne sıklıkla, ne süreyle ve hangi mekanlarda birlikte oldukları, birlikteyken ne yaptıkları, birlikteyken, yalnız ve başkalarıyla olmaları konularında da farklılık göstermektedir. Bazı ilişkiler daha çok özel mekanlarda yaşanırken, diğerleri halka açık yerlerde ve başkalarının gözleri önünde yaşanır. İlişkiden ilişkiye değişebilecek başka bir konu da ilişkilerin kişilerde uyandırdığı duygulardır. Bazı ilişkiler olumlu, bazı ilişkiler olumsuz bazıları ise zaman zaman olumlu ya da zaman zaman olumsuz olabilir (Hortaçsu, 2003: 52). İlişkilerin kişilere olan olumlu katkıları Weiss (1974:akt: Hortaçsu, 2003: 53) tarafından bağlılık (sevgi, güven, sırdaşlık), güvenilir ortaklık (uzun süreli duygusal olmayan birliktelik), yol gösterme (yardım ve yol gösterme) şefkat gösterme fırsatı olarak tanımlanmaktadır. Çevreyle kurulan bu ilişkiler kişilerin sosyalleşmesinin enstrümanlarıdır ve şüphesiz çocuk için en önemli ilişki ebeveynleriyle kurduğu ilişkidir.

Ebeveyn-Çocuk İlişkileri

Canlılar içinde en geç gelişen yavru olarak insan yavrusu doğduğunda gerekli bakım ve beslenme yanında fiziksel ve zihinsel yeteneklerini geliştirmesi konusunda da aileye ihtiyaç duyar. Temel fiziksel ihtiyaçları aile içinde zamanında ve sevgiyle karşılandığında çocukta temel güven duygusu gelişir (Ericson, 1984: 6). Ailenin bir işlevi de yetiştirmekte olan çocuğun sosyalleşmesinin sağlanmasıdır. Bir öğrenme olgusu olan sosyalleşme, bireyin çevresindeki norm ve değerlere uygun davranış biçimlerini kabul etmesi anlamına gelir. Diğer insanları anlamak ve onlara uyum göstermek, sosyalleşmenin önde gelen ölçüsüdür (Yavuzer, 1993: 49).

Aile grubu en başta gelen sosyalleştirici ajandır (Dönmezer, 1994: 130). Çünkü iletişim hakkındaki ilk ve temel bilgi aileden gelir (Satir, 2001: 84). Yavuzer (1993)'e göre, ana-babaların sorumlu, işbirliğine yatkın, kendi kendini disipline eden, yapıcı ve yaratıcı bireyler yetiştirebilmeleri ancak onlarla kuracakları sağlıklı iletişim ortamına bağlıdır. Bu iletişim şeklini ebeveynlerin çocuk yetiştirme tutumları belirler. Anne-babanın çocukla ilişkisi üzerinde yapılmış birçok araştırma ve yazılı birçok kaynak vardır. Bu araştırmalarda vurgulanan genel fikirlere göre, ebeveynin, özellikle annenin çocukla olan etkileşimi, çocuğun fiziksel, duygusal, sosyal ve zihinsel gelişiminin ve kişiliğinin ortaya çıkmasının yapı taşlarını oluşturmaktadır. Annenin çocuğu ile geçirdiği zamanın fazlalığı ve babaya göre çocuğuna daha yakın olması, annenin tutumlarının çocuğu babanın tutumlarına göre daha fazla etkilemesine neden olmakta ve anne tutumlarının çocuk üzerindeki önemini artırmaktadır (Kulaksızoğlu, 1999: 117).

Kardeş İlişkileri

Çocuğun erkek ve kız kardeşlerine karşı olarak görülen ve bir sorun teşkil ettiği düşünülen durumu, başka kimselerle ilişki kurma becerisi hakkında bir ölçüde bilgi verebilir (Adler, 2012: 39). Bu nedenle kardeş ilişkiler en az ebeveyn ilişkileri kadar önemlidir. Ergenlikte kardeş ilişkisi ve kardeş çatışması kardeşin yaşı ile bağlantılıdır. Kardeşler arasında yaş farkı az ise rekabet daha fazla olmaktadır. Ergenlik döneminin başında kendi değişimlerine uyum sağlamaya çalışan ve ailesinin desteğine gereksinim duyan ergen küçük kardeşe gösterilen ilgiyi kıskanabilir. Orta ergenlik döneminde ise aile ile olan çatışmalar kardeş bakımı, kardeşe ilgi ve kardeşin ergenin özel alanlarına girmesi gibi sorunlar artabilir. Genellikle ergenliğin son dönemlerinde küçük kardeşler sorun olmaktan çıkmaya başlar ve özellikle aynı cinsten ise ergen iyi bir özdeşim modeli olabilir. En çok çatışma yaşları birbirine yakın ergenler arasında çıkar. Ancak uygun

ebeveyn tutumları benimsenebilirse bu ergenler iyi arkadaş olabilir ve ebeveynlerine karşı birlik olabilirler (Semerci, 2007: 74).

Ergenlik döneminde arkadaşlar arttıkça ve özellikle de karşı cinsle arkadaşlık kuruldukça kardeşlerin birbirlerine ayırdıkları zaman azalır. Ayrıca kardeşini ailenin bir bireyi olarak görüp onunla çok fazla vakit geçirmeyi de tercih etmeyebilirler. Ancak bazı ailelerde diğer çocuklarla arkadaşlık kurmakta güçlük çeken ergenin bu boşluğu kapatmak için büyük ya da küçük kardeşlerine yöneldiği görülebilir (Bayhan ve Artan, 2004: 247).

Akraba İlişkileri

Çocuklar yaşamlarının ilk hafta ve aylarında bilinçli bir farkındalık olmadan ilişki kurabilir, ancak dış dünya ile ilişkiler 1 yaşına doğru insanların birbirlerinden farklı olduğunu anlayınca anlam kazanmaya başlayacaktır. Çocuk önce aile, daha sonra yakın çevre ile iletişime geçer. Bu süreçte yakın akrabalar devreye girer. Anne ve babayla olduğu kadar geniş aile ile kurulan ilişki de çocuğun sosyal gelişimini olumlu etkileyecek ve kendisine yeni sosyal destek kaynakları oluşturacaktır. Ergenlik döneminde anne ve babasıyla sürekli çatışma eğiliminde olan ergenler yaşlarının ilerlemesi nedeniyle aile üyelerine daha müsamahakar bakabilen, açık olma eğiliminde olan büyükanne ve büyükbabalarından destek bulabileceklerdir. Ayrıca çocuk kendisini nazlandıran akrabalarına karşı özel bir tavır takınıp, onlara başkasına göstermediği bir ilgi gösterebilir. Büyükanne ve büyükbabaların, çocuğun yaşamında çok özel bir yeri vardır. Hoşgörülü tutumlarından dolayı çocukların onlara duyduğu hayranlık büyükanne ve büyükbabalara haz verir (Salk, 1993: 135). Ancak bu ilişki içerisinde ebeveynin koymuş olduğu kuralların büyükanne ve büyükbaba tarafından sık sık bozulması ebeveyn çocuk ilişkisini de olumsuz etkiler. Bu sınırın büyük ebeveynlere çok iyi ifade edilmesi gerekir. Çünkü bu ilişki yeri doldurulmaz bir ilişki olmakla birlikte çocuğun yararını gözeterek kalitesine dikkat edilmelidir.

Akran İlişkileri

Akranlarla ilişkiler pek çok toplumda insan gelişiminin temel parçası olarak görülür ve desteklenir. Akran ilişkisindeki başarının bir yönü akranlar tarafından kabul edilmek ve sosyal ağlara girmektir. Akran kabulü kültürel değerler ve bu değerlerin akranlar tarafından kabulü yoluyla olur. Bir diğer bakış açısı ise akran ilişkileri özel arkadaşlık bağı kurma kabiliyetinin gelişmesini sağlar (Chen ve French, 2008: 601). Arkadaş grubu içinde olmak, konuşmak, dertleşmek, tartışmak, birlikte çalışmak, eğlenmek ya da gezmek gençlerde bir yandan davranış ve tutum değişmesine yol açarken, öte yandan

bireysel sorunların çözümünde endişe, kaygı, gerilim, sıkıntı ve tedirginliğin azalmasında önemli rol oynar (Köknel, 1991: 277). Arkadaşlık ergenin sosyal becerilerini geliştirmeyi sağlar. Arkadaşları sayesinde, insanlarla ilişki kurmayı, paylaşmayı, işbirliği yapmayı öğrenir. Arkadaş grupları ergenleri sonradan içinde bulunacakları sosyal gruplara hazırlamayı sağlar. Dünya görüşleri, karşı cinse bakışları, hobileri, yaşam zevkleri arkadaşlarla biçimlenir (Semerci, 2007: 117).

Ergenlik öncesinde ve başlangıcında yakın arkadaşlık kuramayan çocukların gençliklerinde hatta yetişkin olduklarında gerçek yakınlığı öğrenme güçlüğü yaşayacaklarından bu evre yakın arkadaşlıkların temeli olarak görülür (Shapiro, 2002: 176). Bundan sonra sırayla sık görüşülen, ancak yüzeysel ilişkiler kurulabilen aşinalık, az görüşülen tanıdıklık, ismi ve yüzü anımsanan uzak arkadaşlıklar vardır (Köknel, 1991: 278).

Çocuğun bireysel arkadaşlıkları edinmeyi öğrendikten sonra, kendi cinsinden bir akran grubunda yer alma ve etkinliklere katılma becerisi, sağlam sosyal ilişkiler kurması için önemli dayanak noktasıdır (Shapiro, 2002: 180). Ergenlik çağında çocukların oluşturduğu grupların özelliği gruba uyum sağlaması için ergene yapılan güçlü baskıdır ve bu baskıya rağmen uyum sağlamayan çocuk dışlanır (Shapiro, 2002: 181). Bu dışlanma çocukluk ve ergenlik döneminde çok zalimce yapılabildiği için dışlanan ergende ruhsal çalkantılar olmasına neden olur. Bu olumsuz duyguları yaşamak istemeyen ergen kendisini gruba kabul ettirmek için henüz netleşmemiş kişisel değerlerinden vazgeçerek grup normlarına uyum sağlamaya çalışır. Bu süreçte akran gruplarında çeteleşmeler, bir grup halinde riskli davranışlarda bulunma ve çevrelerine zarar verme davranışları içerisine girerler.

Okul-Ergen İlişkisi

Aile ortamından sonra çocuğun becerilerinin ve yeteneklerinin gelişmesinde önemli olan yer okuldur. Okul çağı ve gençlik döneminde bireyin sosyalleşme sürecine aile, akraba dışı ikinci toplumsal kümeler girer. Bu kümelerde oluşan çatışma gencin kendini bulmasının ve kanıtlamasının bir yoludur (Karataş, 2001: 156). Okul çocuk üzerinde açık ve belirgin bir şekilde deneme etkisi yapar ve okul sosyalleşmenin gelişmesine elverişli bir yerdir. Çocuğun okulda başarılı olması her şeyden önce sosyal yönünün gelişmesine bağlıdır. Çocuğun içinde saklı olan bu yön onun toplumdaki yaşam tarzı hakkında bilgi verir. Çocuğun ileriki yaşamında önemli olan dostluk, sadakat, arkadaşlık ve sorumluluk duygusu, ortak iş yapma isteği vb. gibi yurttaşlarına, ülkesine ve tüm insanlığa karşı olan

duygusu okul yaşamında başlar. Okul arkadaşlık ruhunu oluşturma ve işleme imkânına sahiptir (Adler, 2012: 42).

Okula devam eden çocuklar bazı öğretmenleri ile daha iyi anlaşır. Doğru öğretmen, öğrencinin sorunlarını aşmaya yardım eden, yetenek ve ilgilerini geliştiren kişidir. Çocuğa nasıl davranması gerektiğini bilen öğretmen sosyalleşme sürecindeki yetersizliğini, bu yetersizliğin nedenlerini çocuğa anlatabilir ve onu topluluğa yaklaştırabilir (Adler, 2012: 42).

Çocuk Evlerinde Kalan Çocukların Sosyalleşme Süreci

Çocuk için en önemli sistem aile sistemidir. Ailenin çocuğu bakıp yetiştirmesinin yanında bir diğer rolü de çocuğun sosyalleşmesini sağlamaktır. Çocuğu yetiştirmek ve yaşadığı topluma uyum sağlayacak bir birey haline getirmek dünyanın her yerinde ailenin görev ve fonksiyonları arasında görülmüştür. Burada anne ve babanın eşit fakat farklı fonksiyonları vardır. Bu görev ve fonksiyonların aksaması sosyalleşme sürecini olumsuz etkileyecektir (Saran, 1991: 132). Nitekim ailesinin bakım görevini yerine getirmemesi nedeniyle evinden ayrılmak durumunda kalan çocuğun sosyalleşme süreci önemli bir darbe alır.

Ülkemizdeki geleneksel aile yapısındaki hızlı değişime rağmen hala anne- baba yokluğunda ya da onların anne-babalık sorumluluklarını yerine getirmemeleri durumunda geniş aile çocuğun bakımını üstlenebilmektedir. Burada da rol-model alınacak kişi anne-baba olmasa bile büyükanne, büyükbaba, amca, teyze gibi akrabalar çocuklara rol-model olarak çocukların sosyalleşme sürecinde eksik olan unsurları tamamlamaya çalışırlar. Ancak geniş ailenin de çocuğun bakımı için destek olamaması durumunda çocuklar korunmaya gereksinim duyan çocuk durumuna gelmektedir. Böyle durumlarda çocukların bakım ihtiyacını karşılayacak aile dışındaki sistemler çocuk koruma sistemleridir. Aile yanında yetişmeleri mümkün olmayan ve bir bakım kurumuna yerleştirilen çocukların ve gençlerin sosyalleşmeleri bu kurumlarca yönlendirilir. Aile yanında gerçekleşen yetişme ve gelişme düzeyi, bakım kuruluşlarının koşullarında yeni nitelikler kazanır. Bakım kurumunun ortamında aile yapısına benzer sistemler kurulmaya çalışılarak çocukların sağlıklı sosyalleşebilmesi için uygun koşullar oluşturulmaya çalışılır.

Cılga (1984: 106) yetiştirme yurdunda kalan ve ailesi yanında yaşayan çocukların sosyalleşme olanakları açısından farklılıklarını şu şekilde ele almıştır: Çocukların korunma altına alınarak bakımın sağlayan yurtlar, yetiştirme düzeni ile aile yapısına

benzer koşulları yaratmayı, bu doğrultuda gerekli olanakları sağlamayı amaçlar. Ancak yurt yapısı aile ortamından farklı bir yapıya sahiptir. Yurt yapısı içindeki koşulların aileye göre belirgin farklılığı beslenme, giyim, yatma, okuma, dinlenme, temizlik gibi fiziksel hizmetlerde görülür. Yurtta kalan gençlere sağlanan hizmetlerle ailesiyle yaşayan gençlere sağlanan hizmetler arasında önemli farklar vardır. Ancak çocuk evlerindeki hizmetlerle yurttaki hizmetler karşılaştırıldığında çocuk evi hizmet ile bu evlerde yaşayan çocukların yaşam koşullarının aileleri ile yaşayan çocukların yaşam koşullarına çok yaklaştığı görülmektedir. Bir diğer fark yurdun kurumsal yapısı ile gençlerin sosyalleşmeleri konusunda örgütsel hizmetler ve ilişkiler doğrultusunda yaklaşır. Ailenin yapısı ise çok daha farklıdır. Ana-baba-çocuk ilişkileri aile ortamında yurt koşullarındaki görevli personel-gençler ilişkisinden farklı nitelikler içerir. Çocuk evleri hizmetinde de aynı koşullar söz konusudur. Her ne kadar bakılan çocuk sayısının azaltılması ile bakım personelinin çocuklara ayırdığı zamanın artması söz konusu olsa bile vardiyalı sistem içinde sürekli değişen bakım elemanlarının bir ebeveyn gibi çocuklarla sürekli ve birebir iletişimi içeren bir ilişki içinde olması beklenemez.

Sosyalleşme sürecinde çocuk, toplumdaki bireylerin davranış, biliş ve duygusunu paylaşmaya başlar. 17. YY'dan 1970'lere kadar sosyalleşme sürecinde ebeveyn den çocuğa doğru giden bir etki olduğu düşünülmekteydi. Bu dönemde sosyal gelişme ve sosyalleşme Freud, Bandura ve Ericson gibi pek çok kuramcının bakış açısıyla farklı şekillerde ele alınmıştır. Ancak 1970'lerden sonra çocuğun sosyalleşme sürecinde aktif rol aldığı ele alınmış ve sosyalleşmeyi anlamak için sistem yaklaşımı kullanılmıştır. Bu yaklaşıma göre çocuk karşılıklı ilişkilerin ve farklı sosyal yapıların etkisinde kalmaktadır (Hophis, 2005: 384; Hortaçsu, 2003: 22). Sosyalleşme insanı sosyal sistemin katılımcı bir üyesi haline getiren süreçtir. Çocuğun sosyalleşmesi, sosyal ilişkiler sistemi içinde gelişir. Sosyal ilişkiler içinde yaşanan etkileşimler, aile, akrabalık, komşuluk, arkadaşlık, okul, kitle iletişim araçları ve sosyal hizmet kuruluşları ile kurulan ilişkilerin niteliğine göre somutluk kazanır (Cılga, 1983: 33). Bu nedenle sosyalleşme kavramını anlayabilmek için araştırmamızın konusuna paralel olarak çevre ve çevre ile kurulan etkileşimi konu edinen eko-sistem yaklaşımını ele almanın uygun olacağı düşünülmektedir.

Eko-Sistem Yaklaşımı

Sosyal bir birey olarak çocuğun içinde yaşadığı aile, çocuğun ilişki kurduğu ilk ve en önemli çevredir (Zevkliler, 1968: 173). Aileyi arkadaş, sosyal ağlara da daha fazla

insanın olduğu gruplar, organizasyonlar, büyük gruplar, toplum takip eder ve toplumun politik, ekonomik ve sosyal yapısını ve kanunlarını da içerir. Kültür çevrenin ve kişinin bir parçasıdır ve her bireyin değerleri, normları, inançları ve dili sayesinde nesilden nesle aktarılır. Kültürel çevre insanın davranış yapısını, çevresini, yaşam ritmine bakışını ve pozisyonunun hassas doğasını kavramasını etkiler. Bu bütüncül bakışla insan, fiziksel ve sosyal çevreler ancak birbirleriyle olan ilişkileri içinde ele alınırsa tam olarak anlaşılabilir ve bireyler, aileler, gruplar, fiziksel-sosyal çevreler sürekli olarak diğerlerini etkiler (Gitterman ve Germain, 2008: 52).

Mikro sistem aile, okul, akran grubu, komşular ve çocuk bakım ortamları gibi yakın çevreyi içerir. Mikro sistem Magnussen ve Allen (1983; akt; Turner, 2000: 608) tarafında şu şekilde tanımlanmıştır: Günlük yaşam içinde çeşitli zamanlarda etkileşim kurulabilen ve bireyin ilişkide olduğu fiziksel ve sosyal çevre olarak tanımlanmıştır. Burada anahtar kavram deneyimdir. Kişinin aile içinde bireysel deneyimleri, okul deneyimlerini, iş deneyimlerini diğer sosyal kurumlara olan deneyimleri ve günlük yaşam sürecindeki diğer deneyimleri içerir. Eğer birey sistem içinde bir yaşam deneyimine sahip oluyorsa bu sistemin üyesi konumundadır. Eğer birey bir deneyim yaşamıyorsa bu sistem birey için mikro sistem değildir. Burada objektif özellikler kadar bireyin öznel ve algısal deneyimlerine de dikkat etmek gerekmektedir (Meadow, 2010: 11).

Farklı mikro sistemlerin sistemin diğer kronosistemleri ile ilişkiye geçme eğilimi vardır. Bunlar *mezzo sistemlerdir*. Mezzo sistem ise yakın çevre arasındaki bağlantılardan (çocuğun evi, okulu gibi) oluşan sistemi kapsamaktadır. Bireyin günlük yaşantısı içinde etkileşimde bulunduğu okul, iş, eğlence ve toplum kaynakları gibi büyük gruplar, organizasyonlar ve kurumlar arasındaki ilişkileri içerir (Turner, 2000: 608). Farklı mikro sistemler arasındaki bağlantı bireysel deneyimler, düzenlemeler arasındaki ilişki, her düzenlemenin birbiri hakkındaki resmi ya da gayri resmi bilgisi ve sosyal ağ üzerindeki yeri üzerinden sağlanır. Mikro sistemler arasında güçlü bir bağlantı olması bireyin gelişimini olumlu etkiler.

Bazen bireyler bazı sistemlerin direk parçası olmasalar bile bu sistemlerdeki değişimlerden etkilenirler. Bunlara ekzo sistem denir. Ekzo sistem; gelişimi dolaylı bir şekilde etkileyen dış çevre ortamları ile ilgilidir. Örneğin: Ebeveynin iş yeri gibi. Ebeveyn bu mikro sistemin bir parçasıdır, çocuk bu mikro sistemin içinde olmasa bile bu sistemdeki değişimlerden etkilenir (Meadow, 2010:11; Turner, 2000: 608).

Tüm bu sistemleri kapsayan sistemler ise *makro sistemlerdir*. Makro sistem; kültürel bağlam (doğu kültürü, batı kültürü, ulusal ekonomik ve siyasal kültür, alt kültür gibi) ile ilgilidir. Bunlar kültür ve alt-kültürlerle var olurlar ve bireyi ve mikro sistemleri önemli biçimde etkilerler. Makro sistemler grubun üyelerinin çoğunluğunun içinde bulunduğu, bireyin içinde büyüdüğü teknoloji, dil, barınma, kanunlar, hizmetler ve kuralları, geniş toplumun fiziksel, sosyal, kültürel, ekonomik ve politik yapıyı içeren grup yaşantısını kapsayan boyuttur. Tüm bu basamaklar bir sinerji içinde etkileşirler, bütün tüm parçaları kapsar ve etkiler ancak parçalar da bütünü etkiler (Meadow, 2010:11; Turner, 2000: 608).

Eko-sistem yaklaşımı açısından çocuk evinde kalan çocuğun sistemlerine bakıldığında mikro sistemleri her ne kadar ayrı olsalar da aile üyelerinden ve çocuk evinde birlikte yaşadıkları kişilerden oluşmaktadır. Mezzo sistemleri ise ailesiyle yaşayan çocuklar gibi akrabalar, komşular, arkadaşlar ve okuldan oluşmakta ve çocuk evinde kalan çocuklar için buna ek olarak "Çocuk Evleri Koordinasyon Merkezi" önemli bir sistem olarak karşımıza çıkmaktadır. Makro sistemler ise tüm çocukları kapsayan ve kültürün yanı sıra mevzuat, kurum, politika ve hizmetleri içermektedir.

YÖNTEM

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı; çocuk evinde kalan çocukların sosyalleşme süreçlerinde çevreleriyle kurdukları ilişkilerin dinamiklerini eko-sistem yaklaşımı çerçevesinde ortaya koymaktır. Bu amaç doğrultusunda alt amaçlar 2 gruba ayrılıp soru cümleleri ile ifade edilmiştir.

Alt Amaçlar:

1. Çocuk evinde kalan çocukların çevreleri ile kurdukları ilişki dinamiklerinin ortaya konulması ile ilgili alt amaçlar:

Çocuk evlerinde kalan çocukların:

1.1. Sosyal ilişki ağları kimlerden oluşmaktadır.

1.2. Katıldıkları sosyal aktiviteler nelerdir?

1.3. Sosyal destek sistemleri kimlerden oluşmaktadır.

2. Çocuk evinde kalan çocukların çevreleri ile kurdukları ilişki dinamiklerinin yaş, cinsiyet ve korunma altında olma süresine göre belirlenen alt amaçlar;

2.1. Sosyal ilişki ağları farklılaşmakta mıdır?

2.2. Katıldıkları sosyal aktiviteler farklılaşmakta mıdır?

2.3. Sosyal destek sistemleri farklılaşmakta mıdır?

Çalışma Nüfusu

Araştırmanın çalışma evrenini, İzmir'de bulunan çocuk evlerinde kalan 12-18 yaş arasındaki çocuklardan çocuk evinde en az 6 aydır yaşayan çocuklar oluşturmaktadır. Çalışmanın veri toplama sürecinin planlandığı dönem içerisinde İzmir ilinde bu kriterlere uygun 114 çocuk olduğu Aile ve Sosyal Politikalar (ASP) İl Müdürlüğü Çocuk Evleri Koordinatörlüğü kütüğünden tespit edilmiştir. Ancak bu çocuklardan 13'ü soruları yanıtlayamayacak düzeyde mental retarde olduğu için araştırmaya dâhil edilememiştir. Araştırma için herhangi bir örneklem seçilmemiş, veriler çalışma evreninden tam sayım yöntemiyle toplanmıştır. Araştırmaya toplam 33 çocuk evinden 101 çocuk katılmıştır.

Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada çocuk evinde kalan çocuklara yönelik olarak 2 farklı veri toplama aracı hazırlanmıştır Birinci veri toplama aracı *Çocuk Tanıtım Formu*'dur. Bu form, çocukların sosyo-demografik özelliklerine ilişkin bilgilerini, kuruma kabul nedenlerini, kurumda ve çocuk evinde kalış sürelerini ve aileleriyle ilgili bilgileri elde etmek amacıyla hazırlanmıştır. Bu form çocuk evlerinde kalan çocukların dosya bilgilerinden alınan bilgilerle doldurulmuştur. Bunun nedeni çocuk evinde kalıp aile ilişkileri iyi olmayan ya da anne ya/ya da babası hayatta olmayan çocukları incitici soruları cevaplamak zorunda kalmalarının engellenmesidir.

İkinci veri toplama aracı ise *Veri Toplama Formudur*. Bu form araştırmanın amaçlarına uygun olarak çocukların çevreleriyle kurdukları sosyal ilişkilere yönelik açık ve kapalı uçlu sorulardan oluşmuştur. Çocuk evinde kalan çocuklara ebeveynlerinin hayatta olup olmama durumları göz önünde bulundurularak özel soru kâğıtları hazırlanmıştır.

Araştırma sonucunda elde edilen nicel veriler sayısal olarak kodlanmış ve verilerin çözümü SPSS for Windows (20versiyon) programı ile yapılmıştır. İstatistiki analiz olarak basit ve çapraz tablolarda gösterilen verilerin frekans dağılımı alınmıştır. Karşılaştırma yapmak amacıyla ki kare analizi yapılmıştır.

Elde edilen bulgular çocukların ilişkide buldukları mikro, mezzo ve makro sistemler başlıkları altında sunulmuştur.

BULGULAR VE YORUM

Araştırmada çocuk evinde kalan ve araştırma evreni kriterlerine uyan toplam 101 çocuğa ulaşılmıştır. Araştırmaya katılan kızların oranı % 51,4 iken erkeklerin oranı % 48,6'dır.

Çocuk evinde kalan çocukların % 77,2'sinin hem annesi hem de babası hayattadır. Hem annesi hem de babası hayatta olmayan çocukların oranı ise % 4'tür. Yine bu çocukların % 92,9'nun en az 1 kardeşi bulunmaktadır. Yani toplumdaki genel algının aksine bu çocuklar kimsesiz çocuk değildir. Çocuk evlerinde kalan çocukların %38,6'sının 3-5 yıl arasında ve %27,7'sinin 6-9 yıl arasında korunma altında olduğu görülmektedir. En az orana sahip olan grup ise % 9,9 ile 10 yıl ve üstü ile korunma altında olanlardır.

Tablo 1: Çocuk Evinde Kalan Çocukların Korunma Altına Alınma Nedenleri

Korunma Altına Alınma Nedeni	Sayı	%
Ebeveynlerin Boşanması	19	18,8
Annenin Terk Etmesi	21	20,8
Babanın Terk Etmesi	5	5,0
Anne ve Babanın Terk Etmesi	9	8,9
Cinsel İstismar	4	4,0
Fiziksel İstismar	12	11,9
İhmal	12	11,9
Ebeveynin Cezaevinde Olması	3	3,0
Ebeveynin Akıl Sağlığı Sorunu	7	6,9
Sosyo-Ekonomik Yoksunluk	5	5,0
Anne-Babanın Ölümü	4	4,0
Toplam	101	100

Çocukların korunma altına alınmasındaki en önemli neden % 20,8 ile annenin evi terk etmesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir diğer sonuç % 18,8 ile boşanma sonrası çocukların korunma altına alınmasıdır. Çocukların yaklaşık 4'de 1'inin de ihmal ve istismar nedeniyle korunma altına alındığı görülmektedir. Bu da çocuğa yönelik şiddetin ülkemizde hala ciddi bir sorun olduğunun göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Çocukların İlişkide Buldukları Mikro Sistemlerle İlgili Bulgular

En temel mikro sistem aile sistemidir. Çocuklar kurum bakımında kalıyor olsa dahi ebeveyn-çocuk bağı ve kardeşlik bağı fiziksel ayrılıkla ortadan kalkacak bir bağ değildir ve ebeveyn ve kardeş her zaman çocuğun vazgeçilmez mikro sistemleri olmalıdır. Ancak Tablo 2'ye bakıldığında çocukların % 51,1'i anneleriyle ve % 45,1'i babalarıyla görüşmemektedir. Kardeşleriyle hiç görüşmeyen ya da yılda bir görüşenlerin oranı da

oldukça yüksektir. Bu durum çocukların ebeveynlerinin ve kardeşlerinin mikro sistemlerinin dışında kaldığını göstermektedir.

Tablo2: Çocuk Evinde Kalan Çocukların Anne, Baba ve Kardeşe Görüşme Sıklığı

Aile Üyeleri İle Görüşme Sıklığı	Anne İle Görüşme		Baba İle Görüşme		Kardeş İle Görüşme	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Haftada Bir	2	2,2	2	2,4	20	21,1
2 Haftada Bir	4	4,4	6	7,3	7	7,4
Ayda Bir	15	16,7	16	19,5	27	28,4
Yılda Bir	19	21,1	18	22	20	21,1
Görüşmeyen	46	51,1	37	45,1	18	18,9
Yanıtsız	4	4,4	3	3,7	3	3,2
Toplam	90	100	82	100	95	100

Çocukların sadece % 20' ye yakını anneleriyle sıklıkla görüşürken % 30' a yakını ise babalarıyla daha sık görüşmektedirler. Anne ve babasıyla ayda birden daha az görüşenlerin oranı ise neredeyse eşittir. Şenocak'ın (2005) araştırmasında da çocukların % 47,1' i anneye ve % 43,6'sı babayla görüşmediklerini belirtmişlerdir. Yetiştirme yurdunda kalan çocuklarla çocuk evinde kalan çocukların ebeveynle görüşme oranları arasındaki bu yakınlık çocuk evinin aileyle görüşmeyi arttıramadığının bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Bunun yanında kardeşe görüşme oranı çok daha yüksektir. Kardeşe görüşme oranı % 80'e yakındır. Bu durum korunma altında olan kardeşlerle daha rahat görüşme imkanı olduğunu göstermektedir. Araştırmada kardeşe görüşme oranı ile korunma altında kardeş olma durumu da karşılaştırılmaktadır. Buna göre; korunma altında kardeşi olanların % 68,8 ile çoğunluğu kardeşleriyle sıklıkla görüşebilmektedir. Korunma altında kardeşi olan çocukların kardeşleriyle görüşme oranlarına bakıldığında bu iki değişken arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir ($\chi^2:10.993$ sd:2 $p<0.005$). Bu da korunma altında kardeşi olanların kardeşleriyle daha çok görüşme imkanı olduğunu göstermektedir.

Tablo3: Çocuk Evinde Kalan Çocukların Akrabalarıyla Görüşme Durumu

Akrabalarla Görüşme Durumu	Sayı	%
Büyük Ebeveyn ve Hala-Amca-Teyze -Dayı'dan En Az Biriyle Görüşme	45	44,6
Hepsi İle Görüşme	2	2,0
Hiçbiri İle Görüşmeme	48	47,5
Başka	0	0
Yanıtsız	6	5,9
Toplam	101	100

Çocuk evinde yaşayan çocukların ebeveynleri dışında yakın akrabalarıyla görüşme durumları ele alındığında çocukların yarıya yakını hiçbir akrabası ile görüşmemektedir. Çocuğun aile, akraba ya da yakınlarından biriyle sürekli iletişimi ve yeterlik düzeyinin yüksek olması psikopatoloji riskini azaltmaktadır (Şimşek ve Diğ., 2008: 243). Geniş aile, çocuğa önemli bir sosyal destek kaynağı oluşturması açısından önemlidir.

Araştırmada korunma altında olunan süreye göre çocuk evinde kalan çocukların akrabalarıyla görüşme durumları da incelenmiştir. Buna göre; korunma altında geçen süreye göre akrabalarıyla görüşme durumu ele alındığında 2 yıl ve daha az süre korunma altında olan çocukların % 70,8' i akrabalarıyla görüşürken 6 yıl ve daha fazla süredir korunma altında olan çocuklarda bu oranın %40' a düştüğü görülmüştür. Yapılan ki kare analizine göre korunma altında olunan süre ile akrabalarla görüşme durumu arasında anlamlı bir ilişki olduğu bulunmuştur ($\chi^2:6.001$ sd:2 $p<0.05$). Korunma altında geçen süre içerisinde çocukların akrabalık ilişkilerinin arttırılmasına yönelik mesleki çalışmaların yeterli düzeyde yapılamaması çocukları ailelerinden uzaklaştıran bir etken olarak değerlendirilmektedir.

Çocuk evlerinde kalan çocukların mikro sistemlerindeki en önemli kişiler bakım elemanları ve grup sorumlusu meslek elemanıdır. Her evde vardiyalı olarak çalışan 3 bakım elemanı ve evden sorumlu bir grup sorumlusu bulunmaktadır. Aslında çocuğun hayatındaki ebeveyn sorumluluğunu alan kişiler bu görevlilerdir. Çocukların dış dünya ile bağlarını sağlamakla görevli grup sorumluları ile görüşme sıklıkları Tablo 4'e gösterilmiştir.

Tablo 4: Çocuk Evinde Kalan Çocukların Grup Sorumlusu Meslek Elemanı İle Görüşme Sıklığı

Grup Sorumlusu İle Görüşme Sıklığı	Sayı	%
Hergün	64	63,4
Haftada Bir Kez	3	3,0
2 Haftada Bir	15	14,9
Ayda Bir	10	9,9
Yanıtsız	9	8,9
Toplam	101	100

Çocuk evinde kalan çocukların % 63,4 ile büyük çoğunluğu grup sorumlusu meslek elemanı ile hemen her gün görüşebildiklerini ifade etmişlerdir. Ancak çocukların yaklaşık 4' de 1'i meslek elemanı ile 2 haftada bir ya da ayda bir görüştüğünü ifade etmektedir ki çocuk evinde kalan çocukların tüm sosyal yaşantılarını organize eden, okul ve diğer kurumlarla ilişkilerini sağlayan ve temel ihtiyaçlarının karşılanması konusunda bakım elemanlarını kontrol edip yönlendiren kişiler olduğu düşünüldüğünde bu çocukların daha çok bakım elemanının inisiyatifleriyle yaşamlarını sürdürdükleri düşünülebilmektedir.

Bir kişiyi mikro sistemin parçası yapan o sistem içerisindeki yaşantı deneyimidir. Çocuğun mikro sistemi içerisinde olan bir kişinin de onun sorunlarını çözme konusunda çocuğa yardımcı olması beklenir.

Çocuk evlerinde kalan çocukların sorun yaşadıklarında çocuk evinde kalan kişilerden yardım alma durumuna bakıldığında çocukların tamamına yakınının (%96) bakım elemanlarından yardım aldığı görülmektedir. Yine çocukların % 90'ından fazlası grup sorumlusu meslek elemanlarından sorun çözme yardımı aldıklarını belirtmişlerdir. Çocukların %69'u evdeki diğer çocuklardan yardım aldıklarını belirtirken gönüllülerden yardım alanların oranı % 15,6'dır. ASAGEM' in (2010) araştırmasına göre ergenlerin herhangi bir sorunla karşılaştıklarında en çok destek aldıkları kişi % 44,2 ile annedir. Bunu % 20 ile arkadaş izlemektedir. Çocuk evinde ise annenin yerini bakım elemanı ve grup sorumlusunun aldığı görülmektedir.

Çocukların Mezzo ve Makro Sistemleri ile İlişkilerine Yönelik Bulgular

Ergenlik döneminde çocuklar için en önemli ilişkiler akran ilişkileridir. Akranlarla kurulan bağ ve ilişkinin kalitesi aile üyeleriyle kurulan ilişkiden bile daha önemli bir hal aldığı dönem olan ergenlik döneminde çocuk okul ve mahallesinde akranları ile ilişkilerini geliştirme imkanı bulur. Çocuk evlerinde kalan çocuklarda diğer kurum bakım hizmetlerinden faydalanan çocuklardan farklı olarak mahalle ortamında yeni ilişkiler geliştirme fırsatı bulabilmektedirler.

Çocuk evinde kalan çocukların mahallede arkadaşı olma durumuna bakıldığında bu çocukların büyük bir kısmının (%72,3) mahallelerinde bir arkadaşı olduğu belirlenmiştir.

Çocuk evinde kalan çocukların cinsiyetleri ve yaşlarına göre mahalle arkadaşları olması durumuna bakıldığında kızların % 61,5'i mahalle arkadaşı olduğunu belirtirken erkeklerin % 83,7'si mahallede arkadaşı olduğunu ifade etmişlerdir. Yapılan ki kare analizine göre cinsiyet ile mahalle arkadaşı olma durumu arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır(χ^2 :

6.169 sd:1 p<0.005). Burada toplumsal cinsiyet bakış açısıyla kız çocuklarının ev içindeki ve kapalı mekânlardaki etkinliklere yönlendirildiği, erkek çocukların da dışarıda oynamasına daha çok izin verildiği söylenebilir.

Çocuk evinde kalan çocukların yaşlarına göre mahalle arkadaşları olmasına durumuna bakıldığında 12-14 yaş arasında bulunan çocukların % 80,6'sı mahalle arkadaşı olduğunu belirtirken 15-18 yaş arasındaki çocukların % 59'u mahallede arkadaşı olduğunu ifade etmişlerdir. Yapılan ki kare analizine göre yaş ile mahallede arkadaşı olma durumu arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır (χ^2 :5.611 sd:1 p<0.005).

Boş zaman ya da serbest zaman spor yapmaktan sohbet etmeye kadar çok farklı biçimlerde doldurulabilir. Çocukların boş zamanlarında yaptıkları etkinlikler Tablo 5'de görülmektedir.

Tablo 5: Çocuk Evinde Kalan Çocukların Ev Dışında Boş Zamanlarında Yaptıkları Etkinliklerin Sıklığı

Boş Zaman Faaliyeti		Sayı	%
Spor Yapma	Sık Sık	36	36,4
	Bazen	46	46,5
	Hiçbir Zaman	17	17,2
Toplam		99	100

Yanıtsız		2	
Dershaneye Gitme	Sık Sık	22	22,9
	Bazen	10	10,4
	Hiçbir Zaman	64	66,7
Toplam		96	100
Yanıtsız		5	
Aile ya da Akraba Yanına Gitmek	Sık Sık	9	9,2
	Bazen	35	35,7
	Hiçbir Zaman	54	55,1
Toplam		98	100
Analiz Dışı		3	
Sinema/Tiyatro Gibi Kültürel Faaliyetlere Katılma	Sık Sık	29	29,0
	Bazen	61	61,0
	Hiçbir Zaman	10	10,0
Toplam		100	100
Yanıtsız		1	
Mahalle Arkadaşları İle Vakit Geçirme	Sık Sık	20	20,2
	Bazen	48	48,5
	Hiçbir Zaman	31	31,3
Toplam		99	100
Analiz Dışı		2	
Çeşitli Kurslara Gitme	Sık Sık	34	34,7
	Bazen	36	36,7
	Hiçbir Zaman	28	28,6
Toplam		98	100
Yanıtsız		3	

Çocuk evinde kalan çocukların % 36,4'ü sık sık spor yaptığını belirtirken bu çocukların % 17,2'si hiçbir zaman spor yapmadığını belirtmiştir. Spor yapmak doğal aile ortamından uzak kalmak zorunda kalan genç ve çocukların daha fazla kişilerarası olumlu ilişki tarzları geliştirmesi, riskli davranışlardan daha az etkilenmesine yarar sağlayabilir (Kırımoglu ve diğ., 2010: 106). Bu nedenle çocukların bu faaliyetler katılma oranları önemlidir. Çocuk evinde kalan çocukların yaklaşık %82'sinin sık sık ve bazen spor yaptıkları saptanmıştır. Kocaoğlu' nun (2010) Afyon'da yetiştirme yurdunda kalan ergenlerle yaptığı araştırmasında ise çocukların sadece % 14'ü sportif etkinliklerde bulduklarını belirtmişlerdir. Bunu İzmir'in Büyükşehir olmasından dolayı sosyo-kültürel ve sportif faaliyetlerde bulunma olanaklarına daha fazla sahip olmasından kaynaklandığı ifade edilebilir.

Dershaneye gitme durumuna bakıldığında çocuk evinde kalan çocukların büyük bir kısmı(%66,7)'nin dershaneye gitmediği; mahallede arkadaşlarıyla vakit geçirenlerin oranının yaklaşık %70 olduğu ve çeşitli kurslara katılanların oranının da yüzde 70' e yakın olduğu bulunmuştur. Ayrıca sinema/ tiyatro gibi kültürel faaliyetlere sık sık katılma oranının da % 29 olduğu saptanmıştır.

Çocuk evinde çocukların halen herhangi bir kursa gitme oranlarına bakıldığında çocuk evlerindeki çocukların yarısı (% 50,5)halen bir kursa gittiğini belirtmiştir. Çocukların en çok (%62) müzik kursuna katıldığı, bunu satranç (%26), resim (%18), ve drama (%6), tiyatro(%6) ve özel dersin (%6) izlediği görülmektedir. Çocuk evinde kalan çocukların yaşadıkları yaşadığı ilçeye göre bir kursa gidip gitmeme durumuna bakıldığında merkez ilçede yaşayan çocuklardan % 71,8'i bir kursa giderken çevre ilçelerdeki çocuklardan % 37,1'i bir kursa gitmektedir. Yapılan ki kare analizine göre yaşanan ilçenin konumu ile çocukların kursa gitme durumu arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($p<0.001$). Buna göre merkez ilçede yaşayan çocukların çeşitli kurslara ulaşma imkânlarının daha fazla olduğu söylenebilmektedir.

Tablo 6: Çocuk Evinde Kalan Çocukların En Yakın Arkadaşı

En Yakın Arkadaş	Sayı	%
Okuldan Biri	28	28,9
Çocuk Evinden Biri	58	59,8
Mahalleden Biri	5	5,2
Ailesinin Yaşadığı Yerden Biri	2	2,1
Başka	4	4,1
Toplam	97	100

Çocukların en yakın arkadaşlarının kim olduğuna bakıldığında arkadaşının % 59,8 ile çocuk evinde biri olduğunu ifade ettikleri görülmüştür. Okul arkadaşı çocuk evinde kalan çocuklar için % 28,9 oranıyla ikinci sırada gelmektedir. Bunun nedeni aslında çocuk evindeki arkadaşının aynı zamanda aynı okulda eğitim görmesi nedeniyle okul arkadaşı da olmasıdır.

Tablo 7: Çocuk Evinde Çocukların Okul ve Arkadaş Çevresindeki Kişilerle Sorun Paylaşımı Sıklığı

Sorun Paylaşılan Kişi		Sayı	%
Arkadaşlarla Sorun Paylaşımı	Sık sık	15	15,0
	Bazen	55	55,0
	Hiçbir Zaman	30	30,0
Toplam		100	100
Yanıtız		1	

Okul Öğretmenleri İle Sorun Paylaşımı	Sık sık	9	9,1
	Bazen	42	42,4
	Hiçbir Zaman	48	48,5
Toplam		99	100
Yanıtız		2	
Rehber Öğretmen İle Sorun Paylaşımı	Sık sık	12	12,1
	Bazen	41	41,4
	Hiçbir Zaman	46	46,5
Toplam		99	100
Yanıtız		2	

Arkadaşlarla sorun paylaşımına bakıldığında çocuk evinde kalanların sadece % 15'i sık sık sorunlarını paylaştığı belirlenmiştir. Okul öğretmenleri ile sorun paylaşımına bakıldığında bu çocukların % 51'inin öğretmenleri ile sorun paylaşımında bulunduğu görülmüştür. Rehber öğretmen ile sorun paylaşımına bakıldığında ise çocuk evinde kalan çocukların yarısından fazlası rehber öğretmeni ile sorunlarını paylaştığı saptanmıştır. Okulun çocuklar için sosyal destek kaynağı sağlayan önemli bir mezzo sistem olduğunu söylemek mümkündür.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Sistem yaklaşımına göre birbiriyle ilişkisi olmayan ve bağımsız olan elementler hiçbir zaman bir sisteme ait olamazlar (Skyttner, 2001:49). Buna göre çocukla görüşmeyen ebeveynler çocuğun sistemlerinden birine ait değildir. Anne ile çocukluk döneminde kurulan bağın bireyin sosyal ve duygusal gelişimindeki en önemli unsur olduğu tartışmasız bir gerçektir. Bu önemli unsurun anne hayatta olmasına rağmen tamamen ortadan kalkmış olması çocukta terk edilmişlik duygusu yaşamaya neden olabilmektedir.

Ülkemizde kadının toplumsal cinsiyet rollerine baktığımızda ön plana çıkan rolü annelik olarak karşımıza çıkmaktadır. Çalışma yaşamına katılmayan ve ekonomik bağımsızlığını sağlayamayan kadın, çevresindeki erkeklere bağımlı olarak yaşamak durumunda kalmaktadır. Çevresinde de bu desteği bulamadığı zaman çocukların bakımını sağlamak konusunda çaresizliğe düşerek çocuklarını terk etmek durumunda kalabilmektedir. Babalar evi terk ettiğinde genellikle anneler çocuklarıyla yaşayabilmek için daha mücadeleci bir tutum içerisine girmektedirler. Ancak anne terki söz konusu olduğu zaman ataerkil bir yapıya sahip olan ülkemizde babanın çocuklarıyla bir kadının desteği olmadan yaşamaya nadir görülen bir durumdur. Babalar ya ailesinin yanına yerleşmekte ve onların desteğini almakta ya da yeniden evlenmektedirler. Bu yollarla

çocuğun bakım sorunu çözülemediğinde ise çocukların korunma altına alınması zorunluluğu ortaya çıkmaktadır. Bu çalışmada korunma altına alınma nedeni sadece sosyo-ekonomik yoksunluk olarak belirtilen çocukların korunma altına alınma oranının oldukça düşük olduğu görülmüştür. Ancak yapılan dosya incelemelerinde korunma altına alınma nedeni her ne olursa olsun çocukların ekonomik yoksunluk çeken bir aile ortamından geldiği görülmüştür. Yoksulluk her koşulda çocuğun yaşamını olumsuz etkilemektedir.

Korunma altına alınan çocukların büyük çoğunluğunun yoksul aile çocukları oldukları göz önünde bulundurulduğunda çocuk evinde kalan çocukların da kuruma gelmeden önceki yaşantılarında yoksulluğun neden olduğu sorunları yaşamış olma ihtimalleri oldukça yüksektir. Bu nedenle çocukların bazı fiziksel, zihinsel ve psikolojik sorunlarını çocuk evi ortamına taşımaları kaçınılmazdır.

Araştırma sonucunda elde edilen bulgular değerlendirildiğinde çocuklarının aileleri ile yeterli ilişki içerisinde olmadıkları görülmektedir. Bu nedenle çocukların aile ilişkilerini geliştirmeleri için bu ilişkinin kurulmasını engelleyen etmenler açık olarak ortaya konmalı ve bu etmenlere yönelik müdahaleler yapılmalıdır. Örneğin; aile fiziksel olarak uzakta ise çocuğun ailenin olduğu en yakın yerdeki çocuk evinde kalması sağlanabilir. Ayrıca çocukların aileleri tarafından evlerinde ziyaret edilmeleri sağlanmalıdır. Çünkü ailesinden ayrı olan çocuklarla aileleri arasında güçlü bağlar oluşturulmasının yolu ortak yaşantı sağlamadan geçer. Oysa ebeveynler çocukların hangi koşullarda, kimlerle, nasıl bir yaşantı içerisinde olduğunu bilmemektedirler. Aynı şey çocuğun ailesini ailenin yaşadığı yerde ziyaret etmesinin sağlanması konusunda da geçerlidir. Bu ziyaretlerin evin ve çocuğun düzenini bozmayacak şekilde grup sorumlusu meslek elemanı tarafından organize edilmesi uygun olabilir. Buradaki en önemli sorun evdeki diğer çocuklardan bazılarının ailesi ile hiç görüşmemesi olabilir. Ailesi tarafından ziyaret edilmeyen çocuk diğer çocukların aileleri tarafından ziyaret edilmesinden olumsuz etkilenebilir. Böyle durumlarda ailesi tarafından ziyaret edilmeyen çocukların evde olmadıkları dönemlerde eve misafir kabul edilebileceği gibi onların da farklı ziyaretçileri olması sağlanarak bu eksikliği farklı ilişkilerle gidermenin yolları araştırılabilir. Burada en önemli kaynak gönüllü ailelerdir. Ancak bu gönüllü ailelerin belirlenmesinin çok dikkatli yapılması gerekmektedir. Çocuğu düzenli olarak ziyaret edebilecek, ihtiyaç duyduğu zamanlarda duygusal destek olmak amacıyla ona destek olabilecek (örneğin; hastalık döneminde ya da önemli bir sınava girerken), çocuğu olduğu gibi kabul edip gelişmesinde destek sağlayabilecek ailelerden seçilmelidir. Bu aileler ya da kişiler koruyucu ailelerde olduğu

gibi bir eğitim programından geçirilmeli ve özel ihtiyaç grubundaki bu çocuklara nasıl yaklaşımları gerektiği konusunda bilgi sahibi olmalıdırlar.

Sosyal hizmet uzmanı çocukların aile ilişkileri sağlamak için müdahalesinin yetersiz kalacağını düşündüğünde profesyonel destek alabileceği kaynaklara sahip olmalıdır. Özellikle aile danışmanlığı hizmeti bu aşamada oldukça önemlidir.

Çocukların çevrelerindeki diğer sosyal sitemlerle ilişkilerini arttırmaları içinde özel ilgi alanlarını belirleyerek istek ve yeteneklerinin olduğu sosyal faaliyetlere yönlendirilmesi gerekmektedir. Burada önemli olan konu çocuğun ilgi ve isteğine göre düzenleme yapabilmektedir.

Çocuk evinde kalan çocukların en yakın arkadaşlarının yine çocuk evinde kalan diğer çocuklardan olduğu ve okullarda çok geniş arkadaş gruplarına sahip olmadıkları araştırma bulgularında yer almaktadır. Bu arkadaşlık ilişkilerini arttırmak için öncelikle ev dışında çocuğun yoğun sosyal ilişki içinde olduğu okul sistemiyle bağlantı kurmak gerekmektedir. Korunma altında olan çocukların okullarda genellikle en çok yaşadıkları sorun damgalanmadır. Bu çocuklar özel durumları nedeniyle dışlanabilirken bazen da yaşantıları nedeniyle oluşan davranış sorunları nedeniyle de sağlıklı ilişki kuramamaktadırlar. Bunun için diğer çocukların korunma altındaki bu çocuklarla ilişkilerini düzenlemek için öğretmenler en önemli kişilerdir. Bu nedenle SHU' nun okul öğretmenleri ile kurduğu ilişkiler oldukça önemlidir. Çocuğun sosyal ilişkilerini geliştirmeye ilgili öğretmenlerle sistemli bir çalışma içinde bulunmak gerekmektedir. Ayrıca bu çocukların diğer çocuklar gibi birbirlerinin evlerine gidip gelmesi samimi arkadaşlık kurmalarını sağlayacak bir zemin hazırlar. Bunun için de okulda sınıf annesi ya da okul aile birliği üyelerinden yardım istenebilir. Bu kişilerle işbirliğinde bulunarak arkadaşlarının doğum günlerine davet edilmek, çocuğu çocuk evinde ziyaret etmek, çocuğu kendi evlerinde ağırlamak gibi faaliyetler için işbirliği yapılabilir. Burada çocuğun zarar göreceği bir ortam oluşturmasını engellemek adına grup sorumlusu meslek elemanının bu faaliyetlerde çocuğun yanında bulunması uygun olabilir.

KAYNAKÇA

Adler, A (2012) *Bireysel Psikoloji*. Balıkesir: Altınpost. Yayınları.

ASAGEM (Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü) (2010). *Türkiye'de Ergen Profili 2008*. Ankara: Manas Matbaası.

Bayhan, P.S., Artan, İ. (2004) *Çocuk Gelişimi ve Eğitimi*. İstanbul: Morpa Yayınları.

- Chen, X., French, C.D. (2008). Children's Social Competence in Cultural Context *Annual Review of Psychology*, 59, 591-616.
- Cılga, İ. (1983). *Yetiştirme yurtlarının yapısı ve işlevlerinin toplumsal süreci açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi.
- Cılga, İ. (1984). Yetiştirme Yurtlarında Toplumsallaşma. *H.Ü. SHYO Dergisi*2(1-3), 83-113
- Dönmezer, S. (1994). *Toplumbilim* . (11. Baskı) ,İstanbul: Beta. Yayıncılık.
- Ericson, E. (1984). *İnsanın Sekiz Çağı*. Ankara: Birey ve Toplum Yayınları.
- Gitterman, A., Germain, C.B. (2008). *Life Model of Social Work Practice Advances in Theory and Practice* (3. Baskı.), Newyork: Colombia University.
- Hoplis, B. (2005). *The Cambridge Encyclopedia of Child Development*. Cambridge: Cambridge University.
- Hortaçsu, N. (2003). *Çocuklukta İlişkiler Ana Baba Kardeş ve Arkadaşlar*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Karataş, K. (2001). Gençlik Sorunları Üzerine" Sosyal Hizmette Yeni Yaklaşımlar ve Sorun Alanları. *Prof. Dr. Nihal Turan'a Armağan* (s.153-161) Ankara: H.Ü. SHYO
- Kırımoğlu, H., Çokluk, F. G., Yıldırım, Y. (2010). Yatılı ilköğretim bölge okulu 6., 7.ve 8. sınıf öğrencilerinin spor yapma durumlarına göre yalnızlık ve umutsuzluk düzeylerinin incelenmesi -Hatay ili örneği, *Sportre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*. 3: 101-108.
- Kocaoğlu., F. (2010). *Çocuk ve aile sorunları kapsamında 13-18 yaş grubu çocukların bakım modellerinin karşılaştırılması*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Afyonkarahisar Üniversitesi.
- Köknel, Ö.(1991). Gençlik Çağında Kız ve Erkek Arkadaşlığı. *Aile Yazıları*:3Ankara: MN Ofset.
- Kulaksızoğlu, A. (1999). *Ergenlik Psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi .
- Meadow, S. (2010). *The Child as a Social Person*. Newyork: Routhledge.
- Turner, F. J. (2000). *Social Work Treatment: Interlocking Theoretical Approach*.
- Salk, L. (1993) *Bebeklikten Yetişkinliğe Çocuğun Duygusal Sorunları*. İstanbul: Remzi Kitabevi
- Saran, N. (1991). Çocuk suçluluğu ve parçalanmış aile. *Aile Yazıları* 3. (s. 131-134).Ankara, MN Ofset.
- Satir, V. (2001). *İnsan Yaratmak: Aile terapisini Başyapıtı*. İstanbul: Beyaz Kitabevi.
- Senemoğlu, N. (2004). *Gelişim, Öğrenme ve Öğretim Kuramdan Uygulamaya*. (9.Baskı) Ankara: Gazi.

- Semerci, B.Z. (2007) "*Ergen Ruh Sağlığı: Aileler ve Ergenler için*" (2. Baskı) İstanbul: Alfa Yayınları.
- Shapiro, L.E. (2002) *Yüksek EQ'lu Bir Çocuk Yetiştirmek*. (6. Baskı) İstanbul: Varlık Yay.
- Skyttner, L. (2001). *General Systems Theory Ideas and Applications*. London: World Scientific.
- Şenocak, H. (2005). *Korunmaya muhtaç çocuklar: İstanbul yetiştirme yurtları üzerine bir alan araştırması*, Yayınlanmamış doktora tezi. İstanbul Üniversitesi.
- Şimşek, Z., Erol, N., Öztop, D., Özcan, Ö.Ö. (2008) Kurum bakımındaki çocuk ve ergenlerde davranış ve duygusal sorunların epidemiyolojisi; ulusal örnekleme karşılaştırmalı bir araştırma. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 19(3):235-246.
- Yavuzer, H. (1993) *Çocuk Psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Zevkliler, A (1968). Türk Hukukunda Korunmaya Muhtaç Çocuklar. auhf.ankara.edu.tr/dergiler/.../AUHF-1968-25-01-02-Zevkliler.pdf.